

Materiał opracowany na potrzeby projektu „W stronę skutecznego modelu partycypacji obywatelskiej”, realizowanego w ramach programu Obywatele dla Demokracji, finansowanego z Funduszy EOG

RADY OBYWATELSKIE

LOKALNA RADA OBYWATELSKA (LRO)

-

KRAJOWA RADA OBYWATELSKA (KRO)

Spis treści:

1. Wprowadzenie	3
2. Proces Uczestnictwa. Ustanowienie Rad Obywatelskich	5
2.1. Cele Rad Obywatelskich	8
2.2. Struktura terytorialna	9
2.3. Strategia aktywizacji/identyfikacji uczestników	9
3. Skład Rad Obywatelskich	10
3.1. Profil uczestników	11
4. Rodzaje działalności prowadzonej przez Rady Obywatelskie	12
5. Monitorowanie i ocena	14
5.1. Proces	14
5.2. Zdobyta wiedza i bieżące wyzwania	16
6. Uwagi ogólne	21

1. Wprowadzenie

Od kilku lat idea „uczestnictwa” jako strategiczna zasada działania w kontekście walki z ubóstwem traktowana jest w sposób priorytetowy i stale pojawia się w projektach, przekazie ustnym, dokumentach i planach działania instytucji trzeciego sektora, jak również w dyskursie politycznym i akademickim. EAPN Portugal od momentu swojego powstania w roku 1991 stoi na straży idei uczestnictwa i zaangażowania osób dotkniętych ubóstwem i wykluczeniem społecznym jako jednej z głównych strategii w walce z biedą. Od samego początku staramy się prowadzić działania, w które włączani są sami zainteresowani, co zapewnia ich efektywne uczestnictwo oraz sprawia, że wyniki naszej pracy przekładają się na konkretne rozwiązania problemów i potrzeb obywateli.

Praca ta oznacza konieczność spełnienia całej serii warunków wstępnych, ściśle związanych z misją naszej organizacji. Definiujemy ją jako *„przyczynianie się do tworzenia społeczeństwa bardziej sprawiedliwego i solidarnego, w którym wszyscy są odpowiedzialni za zapewnienie każdemu z obywateli dostępu do godziwego życia, opartego na poszanowaniu Praw Człowieka, oraz możliwości pełnego korzystania z obywatelskiego prawa do informacji, uczestnictwa i integracji”*. W związku z powyższym wzmocnienie pozycji społecznej osób dotkniętych ubóstwem i/lub wykluczeniem wymaga od naszej organizacji oraz od wszystkich jej przedstawicieli:

- Poszanowania integralności każdego obywatela/obywatelki oraz ich życiowych doświadczeń;
- Umiejętności zrozumienia problemów drugiego człowieka;
- Konieczności uszanowania czasu osób trzecich;

- Akceptacji odmowy, rezygnacji, krytyki;
- Ochrony interesów/potrzeb obywateli/obywatelek dotkniętych ubóstwem i/lub wykluczeniem społecznym.

W związku z powyższym idea uczestnictwa od samego początku znajduje się w centrum naszych działań, zarówno na poziomie tworzenia i rozpowszechniania treści informacyjnych, jak również na poziomie kształcenia pracowników i kierownictwa instytucji społecznych działających w tej dziedzinie. Jednakowoż, nasze główne starania opierają się na promowaniu uczestnictwa obywateli znajdujących się w trudnej sytuacji społecznej poprzez włączanie ich w liczne projekty i działania na poziomie lokalnym i krajowym, jak również na poziomie europejskim, umożliwiając im uczestnictwo w „Europejskich Spotkaniach Osób Dotkniętych Ubóstwem i Wykluczeniem Społecznym”. Działalność polegająca na angażowaniu obywateli rozpoczęła się na poziomie lokalnym. Wykorzystaliśmy nasze ośrodki regionalne, bo to właśnie tam, blisko różnych środowisk społecznych, poprzez skuteczne tworzenie sieci kontaktów powinno zaczynać się „powszechne uczestnictwo”. Dlatego też EAPN Portugal postanowiła stworzyć struktury i platformy uczestnictwa osób dotkniętych ubóstwem i wykluczeniem społecznym takie jak „Krajowa Rada Obywatelska” (KRO) oraz poszczególne „Lokalne Rady Obywatelskie” (LRO).

2. Proces uczestnictwa: ustanowienie Konsultacyjnych Rad Obywatelskich

Mając świadomość, że uczestnictwo jest procesem trudnym, który potrzebuje czasu, aby dojrzeć, EAPN Portugal postanowiła zacząć od małych kroków, które w niedalekiej przyszłości pozwolą osiągnąć warunki umożliwiające wdrożenie idei zorganizowanego i efektywnego uczestnictwa. W perspektywie średnioterminowej umożliwi to stworzenie struktur i platform, w ramach których obywatele będą uczestniczyć w definiowaniu i wdrażaniu rozwiązań politycznych. Dzięki takim działaniom EAPN Portugal promuje postawy obywatelskie i uczestnictwo osób, które doświadczają lub doświadczyły w przeszłości sytuacji ubóstwa i/lub wykluczenia społecznego, wspiera zaangażowanie obywatelskie zarówno na poziomie regionalnym (Lokalne Rady Konsultacyjne), jak i na poziomie krajowym (Krajowa Rada Konsultacyjna), a nawet na poziomie europejskim, umożliwiając udział w Europejskim Spotkaniu Osób Dotkniętych Ubóstwem i Wykluczeniem Społecznym organizowanym od roku 2001. Krajowa Rada Konsultacyjna oraz poszczególne Lokalne Rady Konsultacyjne stanowią owoc pracy realizowanej przez EAPN Portugal od roku 2002, kiedy to w oparciu o ideę uczestnictwa po raz pierwszy przeprowadziliśmy konsultacje wśród obywateli korzystających ze świadczeń socjalnych w formie tzw. Minimalnego Dochodu Gwarantowanego.

W tym celu w roku 2002 zorganizowaliśmy **regionalne fora konsultacyjne w sześciu regionach kraju** (Aveiro, Braga, Coimbra, Lizbona, Évora i Porto). Biorąc pod uwagę fakt, że w tamtym czasie wśród dostępnych środków polityki społecznej Minimalny Dochód Gwarantowany stanowił jeden z głównych sposobów integracji społecznej osób, które zmagają się z sytuacją ubóstwa i skrajnego wykluczenia, na samym początku celem tego typu działań było

zorganizowanie spotkania beneficjentów MDG promującego uczestnictwo oraz włączenie ich do procesu definiowania skierowanej do nich polityki społecznej.

W odpowiedzi na powstałe oczekiwania oraz na wnioski skierowane do EAPN Portugal organizacja uznała za właściwe zgłębienie niektórych zagadnień poruszonych na spotkaniach regionalnych. W związku z powyższym 23 lutego 2002 roku zorganizowano **spotkanie krajowe**, którego głównym zadaniem było stworzenie forum krajowego, czyli struktury skupiającej osoby indywidualne, grupy i organizacje pochodzące z najróżniejszych środowisk i regionów. Forum miało charakter platformy konsultacyjnej, negocjacyjnej i koordynującej prowadzone oraz zaplanowane działania z wspomnianego zakresu. W spotkaniu tym wzięły udział wszystkie osoby obecne na spotkaniach regionalnych, które wyraziły zainteresowanie uczestnictwem w kolejnych zebraniach, a także inni obywatele pochodzący z regionów, które nie były reprezentowane w trakcie pierwszych spotkań. W Spotkaniu Krajowym wzięto udział **144** aktualnych i byłych beneficjentów Minimalnego Dochodu Gwarantowanego. Zorganizowanie Spotkania Krajowego pokazało, że promocja idei uczestnictwa jest możliwa. Wspieranie przekonania, że uczestnictwo i współodpowiedzialność wszystkich obywateli odgrywają kluczową rolę we wzmacnianiu demokracji, powinno stać się naszym podstawowym zadaniem. Zarówno dobre rządy, jak i demokracja uzależnione są od sposobu i stopnia zaangażowania zwykłych obywateli. Dlatego tak ważne jest promowanie krytycznej, bardziej aktywnej, dynamicznej i odpowiedzialnej świadomości społeczeństwa, która zaowocuje szerszym uczestnictwem.

W latach 2007 i 2008 EAPN Portugal zorganizowała kilka wydarzeń na poziomie regionalnym, których ostatecznym celem było nadanie rozgłosu Międzynarodowemu Dniowi Walki z Ubóstwem. Dzięki wiedzy zebranej przez reprezentację portugalską w trakcie Europejskich Spotkań Osób Dotkniętych Ubóstwem, a także w Projektach *Aktywizacja Uczestnictwa* i *To mnie Integruje* oraz w innych inicjatywach zrealizowanych przez Siedzibę Główną oraz Ośrodki Regionalne, udało się nam zorganizować liczne **Regionalne Fora Osób Dotkniętych Ubóstwem**. W trakcie organizacji tych wydarzeń przyświecała nam

idea „*oddania głosu wykluczonym*” poprzez promowanie dyskusji – i tym samym uczestnictwa – tych obywateli i umożliwienie im wyrażenia opinii na temat rozwiązań z zakresu polityki społecznej, które dotyczą ich w sposób bezpośredni lub pośredni.

W związku z obchodami Międzynarodowego Dnia Walki z Ubóstwem od 2009 roku w dniu 17 października EAPN Portugal realizuje akcję nagłaśniającą, aby data ta stała się faktycznym symbolem walki z biedą i wykluczeniem społecznym w Portugalii. W związku z powyższym organizujemy narady z udziałem osób, które znalazły się w trudnej sytuacji społecznej, aby budować społeczeństwo, które szanuje prawa człowieka i o nich nie zapomina.

W ramach **Krajowego Forum Walki z Ubóstwem i Wykluczeniem Społecznym** grupa obywateli otrzymuje szansę wypowiedzenia się na temat własnej sytuacji, potrzeb i priorytetów, jakości swojego życia, polityki prowadzonej w ramach walki z ubóstwem oraz jakości i dostępu do usług, z których korzystają. W ten sposób, apelując o korzystanie z praw obywatelskich, włącza się obywateli do udziału w aktywnym dialogu i tym samym w życiu politycznym, poruszając kwestie dotyczące decyzji mających wpływ na ich życie.

Organizacja tego typu działań wymaga od nas uporządkowania metodologii oraz wcześniejszego przygotowania uczestników przez struktury EAPN Portugal (takie jak Krajowa Rada Obywatelska oraz Lokalne Rady Obywatelskie, Siedziba Główna oraz ośrodki regionalne). Fora krajowe mają zapewnić jak najszersze rozumiane uczestnictwo, co oznacza konieczność uzyskania wysokiego poziomu reprezentacji z punktu widzenia geograficznego, jak również z punktu widzenia poruszanej tematyki. Taki proces współuczestnictwa gwarantuje większą skuteczność, efektywność oraz autonomię. Obywatele dotknięci trudną sytuacją stanowią podstawową grupę, do której kierowana jest polityka społeczna – to oni są ekspertami w dziedzinie swoich własnych doświadczeń. Dlatego też do chwili obecnej zorganizowano już 6 forów o zasięgu krajowym.

2.1. Cele Rad Obywatelskich

Głównym celem utworzenia Rad Obywatelskich było umożliwienie grupie obywateli pochodzących z obszaru całego kraju, którzy w chwili obecnej lub w przeszłości doświadczyli ubóstwa i/lub wykluczenia społecznego, aktywnego uczestnictwa w walce z biedą i wykluczeniem społecznym przy współpracy EAPN Portugal i szeroko rozumianego społeczeństwa. Działania te polegają na planowaniu, monitorowaniu oraz bezpośredniej lub pośredniej ocenie wszelkich inicjatyw, środków i strategii społecznych wdrażanych na poziomie europejskim, krajowym i lokalnym.

Główne cele:

- Umożliwienie obywatelom wypowiedzenia się na temat własnej sytuacji, potrzeb i priorytetów, jakości życia oraz obecnej polityki społecznej;
- Identyfikacja trudności oraz strategii rozwiązywania problemów stosowanych przez obywateli, jak również określenie priorytetowych obszarów działania;
- Umożliwienie aktywnego uczestnictwa w życiu publicznym oraz w dialogu dotyczącym działań mających wpływ na życie obywateli;
- Umożliwienie aktywnego uczestnictwa w walce z ubóstwem i wykluczeniem społecznym (w której niewątpliwie są oni głównymi zainteresowanymi), poprzez opracowanie nowych strategii i narzędzi służących ocenie rozwiązań z zakresu polityki społecznej oraz prowadzenie działań lobbystycznych skierowanych do organów władzy;
- Umożliwienie współpracy z EAPN Portugal w monitorowaniu i ocenie (bezpośredniej lub pośredniej) działań prowadzonych w skali kraju poprzez szerzenie informacji, organizację szkoleń, prowadzenie badań i wspólne planowanie działań mających na celu walkę z ubóstwem i wykluczeniem społecznym.

2.2. Struktura terytorialna

W celu realizacji powyższych celów utworzono Lokalne Rady Obywatelskie, czyli struktury współpracy regionalnej, złożone z mieszkańców poszczególnych regionów zmagających się z ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Każda Rada Lokalna wchodząca w skład sieci LRO reprezentuje obywateli ze swojego regionu na zebraniach Krajowej Rady Obywatelskiej organizowanych raz na kwartał.

Rady Lokalne realizują główne zadania przewidziane dla poszczególnych ośrodków regionalnych. W sposób priorytetowy traktują włączanie do działań i angażowanie zrzeszonych obywateli w pozostałe inicjatywy realizowane na poziomie lokalnym (tj. zebrania stowarzyszonych, warsztaty tematyczne, akcje podnoszące świadomość organizowane w szkołach, itd.). W celu wspierania działań prowadzonych na poziomie lokalnym wspomniane struktury opracowują roczny plan działania i spotykają się raz w miesiącu. W praktyce częstotliwość spotkań jest różna w każdym regionie i zależy od specyfiki oraz od konkretnego planu działania poszczególnych jednostek.

2.3. Strategie aktywizacji/identyfikacji członków

Sposób, w jaki identyfikuje się/zaprasza miejscowych obywateli do udziału w Lokalnych Radach Obywatelskich, wygląda inaczej w każdym regionie i uzależniony jest od lokalnych środków i/lub strategii obranych przez Pracowników regionalnych ośrodków EAPN Portugal oraz przez samych członków. Jednak w miarę możliwości zaleca się wykorzystywanie osób zrzeszonych w ramach EAPN Portugal oraz innych potencjalnych lokalnych partnerów społecznych do rozpowszechniania informacji i aktywizacji nowych

obywateli/ instytucji w ramach wykonywanej pracy i identyfikowania obywateli potencjalnie zainteresowanych włączeniem się do struktur.

Przy identyfikacji potencjalnych członków można także wykorzystać technikę „poczty pantoflowej”. W ramach tej techniki zrzeszeni obywatele upowszechniają wykonywaną pracę wśród osób ze swojego bliższego i dalszego otoczenia.

3. Skład Rad Obywatelskich (Lokalnych i Krajowych)

Tak jak zostało to wcześniej wyjaśnione, EAPN Portugal opracowało strategię promującą wartości obywatelskie oraz ideę uczestnictwa osób znajdujących się w trudnej sytuacji społecznej, tworząc dwa rodzaje struktur zrzeszających obywateli bezpośrednio dotkniętych konsekwencjami ubóstwa oraz skutkami obecnej polityki społecznej.

➤ Lokalne Rady Obywatelskie (LRO):

- Obywatele, którzy doświadczyli lub aktualnie doświadczają trudnej sytuacji społecznej, zamieszkujący w różnych gminach danego regionu, którzy utożsamiają się z celami organizacji. Obywatele, którzy w sposób dobrowolny włączają się w walkę z biedą i wykluczeniem społecznym.
- Pracownicy poszczególnych ośrodków regionalnych EAPN Portugal, odpowiedzialni za dynamiczny rozwój rad lokalnych (planowanie, realizacja i ocena prowadzonych działań).

Utworzywszy Lokalne Rady Obywatelskie, EAPN Portugal uznała za konieczne powołanie struktury na poziomie krajowym, której zadaniem polegałoby na wyznaczaniu głównych kierunków działań na poziomie lokalnym oraz na

wspieraniu komunikacji i współpracy pomiędzy poszczególnymi radami lokalnymi.

➤ **Krajowa Rada Obywateli (KRO) :**

- Przedstawiciele wybierani przez wszystkie Rady Lokalne (18 obywateli/przedstawicieli, którzy doświadczyli lub doświadczają ubóstwa i/lub wykluczenia społecznego);
- Krajowy Koordynator z EAPN Portugal;
- Pracownicy Departamentu ds. Rozwoju i Kształcenia (odpowiedzialni za monitorowanie działań Rad Lokalnych oraz za dynamikę rozwoju Rady Krajowej);
- Dwóch pracowników Departamentu ds. Badań i Projektów (odpowiedzialni za wewnętrzną ocenę pracy realizowanej w tym zakresie).

3.1. Profil uczestników

Opisane Rady są otwarte na współpracę ze społeczeństwem, dlatego praktycznie każdy obywatel zainteresowany uczestnictwem może stać się członkiem tych struktur. Jednak mając na uwadze, że EAPN Portugal jest instytucją biorącą udział w walce z ubóstwem i wykluczeniem społecznym, musimy zagwarantować, że członkowie spełniają następujące warunki:

1. Identyfikują się z misją EAPN Portugal, z jej wartościami i zasadami działania;
2. Podzielają i identyfikują się z celami Lokalnych Rad Obywatelskich;

3. Doświadczyli lub obecnie doświadczają trudnej sytuacji społecznej, mogą być beneficjentami środków z zakresu pomocy społecznej, chociaż nie jest to warunek konieczny;
 4. Dysponują czasem potrzebnym do uczestnictwa w comiesięcznych zebraniach (KRO) oraz w zaplanowanych inicjatywach;
 5. Posiadają predyspozycje do pracy zespołowej;
 6. Spełniają **warunki zdrowotne, fizyczne i psychologiczne** pozwalające na przemieszczanie się i aktywne uczestnictwo w zebraniach i inicjatywach LRO (aczkolwiek niespełnienie powyższych warunków nie wyklucza możliwości współpracy z naszą organizacją).
- W przypadku potencjalnych przedstawicieli Lokalnych Rad Obywatelskich wymagane są odpowiednie predyspozycje, takie jak **cechy charakteru i zdolności interpersonalne potrzebne do występowania w roli lidera** w trakcie Krajowej Rady Obywatelskiej. Z założenia funkcja ta ma charakter rotacyjny, aby zapewnić neutralność i lepszy poziom reprezentacji obywateli w Radzie Krajowej.

Wszyscy członkowie Rad Obywatelskich współpracują z organizacją w sposób dobrowolny, jednak w momencie wstąpienia w jej struktury decydują się na przestrzeganie warunków współpracy. W chwili obecnej w Radach Obywatelskich uczestniczy mniej więcej 70 podmiotów.

4. Rodzaj działalności prowadzonej przez Rady Obywatelskie

Działalność prowadzona przez poszczególne rady lokalne jest definiowana i realizowana przez jej członków. Biorąc pod uwagę cele i plan pracy ośrodków regionalnych, członkowie opracowują roczny plan działania dla konkretnej lokalnej rady obywatelskiej. Proces opracowania planu działania traktowany jest

jako wartość dodana dla całej organizacji i dla danej grupy, ponieważ gwarantuje większe zaangażowanie członków w działania organizacji i większy stopień przejrzystości wykonywanej pracy, jak również stanowi ułatwienie z punktu widzenia monitorowania i oceny danych struktur.

Warto zaznaczyć, że zarówno plan działania, jak i cele wyznaczone w poszczególnych regionach nie są jednakowe, co znajduje odzwierciedlenie w różnorodności realizowanych działań.

Główne realizowane działania:

- **Planowanie, organizacja i udział w seminariach, warsztatach, szkoleniach, akcjach informacyjnych, zebraniach członków danego regionu i innych inicjatywach realizowanych przez EAPN Portugal.**
- **Planowanie, organizacja i udział w krajowych forach obywateli dotyczących walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym, w trakcie których analizowane są tematy wynikające z aktualnego kontekstu.**
- **Określenie i wykorzystanie narzędzi podnoszenia świadomości problematyki ubóstwa i/lub wykluczenia społecznego (np. Kampania podnoszenia świadomości pt. „Kampania 0% Biedy”, październik 2014; przygotowanie i wdrażanie metodologii teatru-forum; przygotowanie nagrań audiowizualnych dotyczących tematyki biedy i wykluczenia społecznego; organizacja wystaw fotograficznych; itp.).**
- **Udział w ocenie polityki społecznej oraz opracowanie wniosków/zaleceń mających na celu jej poprawę, poprzez wspólną analizę i ocenę sytuacji, bądź też wykorzystanie innych metodologii w celu osiągnięcia tego samego celu.**
- **Udział w Europejskich Spotkaniach Osób Dotkniętych Ubóstwem oraz w innych wydarzeniach bądź projektach krajowych i międzynarodowych,**

których cele związane są z promowaniem idei uczestnictwa i aktywnego korzystania z praw obywatelskich.

- **Planowanie i organizacja „Spotkań Rejonowych” KRO, a także uczestnictwo w nich** (Północ, Centrum i Południe kraju). Uczestnicy określają metodologię i opracowują program realizowany w trakcie spotkań. Taki rodzaj uczestnictwa pozwala wzmocnić uczucie przynależności do struktur i tym samym do EAPN Portugal.
- **Realizacja innych działań, jednorazowych lub cyklicznych, dotyczących problematyki ubóstwa i/lub wykluczenia społecznego lub dziedzin związanych z wzmocnieniem pozycji i integracją obywateli w wymiarze osobistym i społecznym** zgodnie z założeniami misji EAPN Portugal.
- **Udział w opracowywaniu raportów/deklaracji** i innych dokumentów w ramach lobbingu skierowanego do organów władzy. Niektóre rady lokalne biorą udział w debatach tematycznych organizowanych raz w tygodniu w Parlamencie krajowym.
- **Organizacja wizyt w instytucjach społecznych** w celu poznania sposobów funkcjonowania lokalnych instytucji działających na rzecz walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym.

5. Monitoring i ocena

5.1. Proces

Procesy oparte na udziale społeczeństwa są zawsze złożone, zwłaszcza gdy pracuje się z grupami o tak dużej różnorodności jak Lokalne Rady Obywatelskie.

Wspomnianą różnorodność można zaobserwować na różnych poziomach:

- Problematyka związana z doświadczeniami życiowymi podmiotów tworzących LRO. Pracujemy z osobami, które doświadczyły uzależnienia od narkotyków, długotrwałego bezrobocia, przemocy domowej, długich okresów choroby; należącymi do mniejszości etnicznych.
- Różnorodność na poziomie ogólnych kompetencji uczestników: część z nich posiada wykształcenie wyższe, inni podstawowe.
- Z terytorialnego punktu widzenia: Lokalne Rady Obywatelskie mają zasięg regionalny, jednak w praktyce LRO złożone są z obywateli zamieszkujących gminę, w której znajduje się siedziba regionalnego ośrodka EAPN Portugal.
- Z punktu widzenia zdolności interpersonalnych i predyspozycji do współpracy.
- Z punktu widzenia oczekiwań dotyczących działań realizowanych w ramach Lokalnych Rad Obywatelskich.

Oprócz różnorodności wynikającej z charakterystyki uczestników warto zaznaczyć, jak dużym wyzwaniem może być współpraca między pracownikami socjalnymi a pozostałymi obywatelami. Wyzwanie to również wymaga ciągłej analizy realizowanej pracy i strategii działania, jak również stałej aktualizacji wiedzy/organizacji szkoleń, aby zapewnić skuteczną komunikację oraz zagwarantować, że proces uczestnictwa przynosi korzyści wszystkim, a w szczególności osobom, które doświadczyły lub doświadczają sytuacji ubóstwa.

Rady Obywatelskie przeprowadzają wewnętrzne procesy samooceny w oparciu o zasady idei uczestnictwa. Jednocześnie konieczne jest monitorowanie i ocena ze strony zespołu znajdującego założenia oraz dynamikę pracy naszych struktur w celu wdrożenia ewentualnych ulepszeń.

W związku z powyższym Departament ds. Badań i Projektów prowadzi równoległy proces oceny, którego główne cele to:

- Ocena pracy wykonanej przez EAPN Portugal z punktu widzenia aktywizacji i włączania do uczestnictwa osób dotkniętych ubóstwem i wykluczeniem społecznym;
- Określenie nieprawidłowości i potencjalnych sposobów ulepszenia procesów uczestnictwa osób dotkniętych ubóstwem i wykluczeniem społecznym na poziomie lokalnym i krajowym;
- Monitorowanie i analiza skuteczności procesów uczestnictwa osób dotkniętych ubóstwem i wykluczeniem społecznym w celu sprawdzenia, czy realizowana jest misja organizacji i czy faktycznie wzmacniana jest pozycja społeczna uczestników.

Zespół ds. oceny i monitorowania opracowuje swoje raporty na podstawie:

- Dokumentów wewnętrznych docierających z poszczególnych Lokalnych Rad Obywatelskich/Ośrodków regionalnych EAPN Portugal;
- Uczestnictwa w zebraniach krajowych i regionalnych, jak również w innych znaczących wydarzeniach/kluczowych inicjatywach, co pozwala na zbieranie informacji potrzebnych do przeprowadzenia ich oceny.
- Prowadzenia rozmów i innych narzędzi służących wysłuchaniu opinii pracowników ośrodków regionalnych oraz osób tworzących Rady Obywatelskie.

W oparciu o powyższe procedury zespół opracowuje raporty dotyczące poczynionych postępów, w których przedstawiane są wyniki monitorowania i oceny Rad Obywatelskich, udostępniane wszystkim zainteresowanym, aby

mogli oni wyciągnąć własne wnioski i wdrożyć odpowiednie działania naprawcze.

5.2. Zdobyta wiedza i bieżące wyzwania

Prowadzony monitoring uczy nas wielu nowych rzeczy oraz pozwala poznać bieżące wyzwania, które stanowią punkt wyjścia do analizy potrzebnej do realizacji innych projektów opartych na idei uczestnictwa:

Zdobyta wiedza:

- Uczestnictwo wymaga **czasu i ciągłego rozwoju**.
- Uczestnictwo ściśle wiąże się z **bliskością fizyczną i kontaktem międzyludzkim**.
- **Niechęć do zmian** utrudnia proces uczestnictwa.
- Uczestnictwo jest dużo łatwiejsze, kiedy **tworzy się sieć kontaktów**.
- Wszyscy możemy **nauczyć się uczestnictwa**, które jest procesem w stanie nieustannego rozwoju.

Efektywne uczestnictwo może stać się rzeczywistością, jeżeli uda się stworzyć **wspólnotę celów i motywacji**, zarówno po stronie obywateli, jak i po stronie pracowników socjalnych zaangażowanych w proces. Aby stało się to możliwe, należy:

- Określić cele i plany działania przy udziale samych zainteresowanych;
- Zacząć od stawiania małych kroków, takich jak tworzenie zespołów i sieci kontaktów mających na celu zaspokajanie najpilniejszych potrzeb;
- Wzmacniać u obywateli szacunek do samych siebie oraz wspierać ich rozwój osobisty;

- Traktować małe sukcesy jako zachętę do dalszej pracy, wzbogacającą wspólną ideę uczestnictwa;
- Tworzyć świadomość i wprowadzać w życie praktyki łączące rozwiązania indywidualne i zbiorowe;
- Doceniać znaczenie wydarzeń o charakterze świątecznym, towarzyskim i sportowym, które stanowią ważny element z punktu widzenia symboliki i tworzenia tożsamości;
- Identyfikować naturalnych liderów;
- Wyłapywać najbardziej aktywne grupy w celu promocji i upowszechniania pozytywnych praktyk;
- Posiadać umiejętność „odczytywania” rzeczywistości, wykorzystując do tego nieformalne sieci społecznościowe i inne rozmaite kanały przepływu informacji.

Podsumowując, możemy stwierdzić, że **główne wyzwania** wpisane w tworzenie i rozwój Rad Obywatelskich przedstawiają się następująco:

1. Specyfika członków Rad Obywatelskich: ich przeżycia, umiejętności i konkretne cechy osobiste i społeczne.
2. W nawiązaniu do poprzedniego punktu warto wspomnieć o trudnościach z konsolidacją wspomnianych grup z punktu widzenia długości okresu zaangażowania jej poszczególnych członków. Niektórzy z obecnych członków należą do Rad Obywatelskich od momentu ich utworzenia, co świadczy o ich silnych związkach z organizacją. Jednakże z wielorakich przyczyn natury zawodowej i osobistej obywatele czują się często zmuszeni do porzucenia działalności, ponieważ mają trudności z pogodzeniem różnych obowiązków w obliczu nowych okoliczności (na przykład: kiedy znajdują zatrudnienie, nie dysponują tak dużą ilością

czasu, co wcześniej). Taka sytuacja rodzi konieczność stałego dostosowywania się do nowej rzeczywistości, ponieważ siłą rzeczy wiąże się ona z integracją nowych członków przybywających do poszczególnych grup z różnym bagażem doświadczeń. Wymaga to wysiłku i nieustannej pracy, polegającej na promowaniu postaw akceptacji, braku zgody na dyskryminację oraz na grupowej (re-) socjalizacji.

3. Zagadnienia związane z realizacją pracy organizacji i pracowników promujących i wspierających procesy oparte na idei uczestnictwa. W celu szerzenia wiedzy na temat wykonywanej pracy, zwłaszcza informacji dotyczących Rad Lokalnych oraz Rady Krajowej, EAPN Portugal przygotowała ulotkę informacyjną dotyczącą realizowanych przedsięwzięć, która ma przyciągnąć nowych członków, jak również upowszechnić wiedzę o istnieniu i działalności organizacji. Opracowano również podręcznik integracyjny dla nowych członków rad, aby ułatwić i zagwarantować jak najlepszą jakość pierwszej fazy procesu uczestnictwa. Wspomniany podręcznik zawiera zbiór istotnych informacji, takich jak: charakterystyka EAPN Portugal (misja, wartości, wizja i zasady działalności), charakterystyka rad lokalnych i krajowej rady obywatelskiej (utworzenie, cele, profil członków, ich prawa i obowiązki) oraz zasady działania. Dokumenty te mogą posłużyć za punkt odniesienia dla innych organizacji lub inicjatyw, których celem jest wzmacnianie pozycji społecznej i efektywne uczestnictwo w życiu społecznym osób znajdujących się w trudnej sytuacji.
4. Specyfika obszarów, w których działają rady lokalne.

W związku z powyższym należy mieć na uwadze umiejętności i bagaż doświadczeń poszczególnych obywateli oraz pracowników socjalnych, aby

umożliwić rozwój i zagwarantować sukces całego procesu opartego na idei uczestnictwa. Dlatego też pojawia się konieczność znalezienia nowych sposobów tworzenia sieci kontaktów poprzez uproszczenie i udostępnianie informacji wszystkim obywatelom, przez co umożliwi się im uczestnictwo. Rozwój Rad Obywatelskich wymaga od EAPN Portugal podjęcia właściwych działań, zdobycia nowych umiejętności oraz zgłębienia zagadnień takich jak zarządzanie sytuacjami konfliktowymi, zarządzanie zasobami ludzkimi, inteligencja emocjonalna, metodologie oparte na idei uczestnictwa itd.

Warto wymienić kilka czynników ryzyka, które mogą pojawić się w trakcie realizacji procesów opartych na idei uczestnictwa. Należy mieć je na uwadze, aby zapobiec ich wystąpieniu:

- Trudności z osiągnięciem celów leżących u podstaw utworzenia wspomnianych grup – które dążą do wzmocnienia pozycji społecznej obywateli – i ograniczenie się wyłącznie do wysłuchiwanie ich opinii.
- Problemy z „utrzymaniem” odpowiedniego poziomu uczestnictwa podmiotów wchodzących w skład LRO i KRO i pozyskiwaniem nowych członków.
- Brak warunków umożliwiających uczestnictwo, zarówno w sensie praktycznym (harmonogram spotkań, transport, fizyczne warunki umożliwiające uczestnictwo), jak i z punktu widzenia uwarunkowań psychologicznych (motywacja, uznanie dla wykonywanej pracy, informacja, szkolenia, etc.).
- Problem ze stworzeniem „tożsamości” grupy, związanej z naszą organizacją, opartej na zasadach przyświecających naszej działalności (na których również powinna opierać się działalność Rad Obywatelskich).
- Trudności z przyswojeniem/zrozumieniem celów wspomnianych struktur, wynikające z faktu, że prowadzona działalność może nie odpowiadać bieżącym potrzebom niektórych obywateli, którzy żyją w poszukiwaniu

strategii radzenia sobie z codziennymi trudnościami. W związku z powyższym musimy zwrócić szczególną uwagę na to, aby nie zawieść ich oczekiwań, których nie jesteśmy w stanie spełnić.

- Nie należy określać z góry strategii ani kierunków działania. Podstawą idei uczestnictwa powinna być otwartość na wprowadzanie zmian, nie tylko po to, aby umotywić procedury i opinie organizacji na temat określonej polityki społecznej, ale przede wszystkim w celu wspierania rzeczywistego uczestnictwa obywateli oraz wzmocnienia ich pozycji społecznej. Idea uczestnictwa powinna być motorem zmiany postaw wszystkich osób biorących udział w procesie, aby znalazły one później odzwierciedlenie w praktyce i przełożyły się na stworzenie rzeczywistej kultury uczestnictwa i zaangażowania wszystkich obywateli, a zwłaszcza tych, którzy borykają się z trudną sytuacją społeczną.

6. Uwagi ogólne

Społeczeństwo obywatelskie w Portugalii nie uczestniczy w sposób bezpośredni w wyznaczaniu kierunków polityki społecznej, nie istnieją też formalne struktury reprezentujące głos obywateli w Parlamencie. Jednakże w kluczowych momentach, w których podejmowane są decyzje istotne z punktu widzenia społecznego, niektóre organizacje pozarządowe (NGO) proszone są o przedstawienie swoich opinii na temat aktualnych rozwiązań/środków z zakresu polityki społecznej.

W obliczu braku zorganizowanych platform skupiających przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego inicjatywa EAPN Portugal nabiera niezwykle istotnego znaczenia, jako że jesteśmy pierwszą organizacją, która stworzyła lokalne rady obywatelskie (skupiające ok. 70 członków), umożliwiające obywatelom wyrażenie własnej opinii i stwarzające warunki potrzebne do włączenia ich do walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Obywatele

uzyskują możliwość redagowania wniosków i zaleceń, które kierowane są do organów decyzyjnych odpowiedzialnych za politykę społeczną. Wspomniane wnioski opracowywane są w oparciu o bagaż doświadczeń oraz wspólną refleksję obywateli, pracowników i kierownictwa EAPN Portugal oraz innych partnerów społecznych, co umożliwia pracę opartą na szerokiej sieci kontaktów.

W kontekście obecnego kryzysu odnotowaliśmy zmniejszenie uczestnictwa osób dotkniętych ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Obecna polityka społeczna prowadzona jest w oparciu o założenie, zgodnie z którym społeczeństwo znalazło się w sytuacji kryzysowej, przez co skupia się ona przede wszystkim na szukaniu rozwiązań natury opiekuńczej. Stanowi to olbrzymie zagrożenie dla idei wzmacniania pozycji społecznej obywateli, jak również dla możliwości kontynuacji inicjatyw opartych na idei ich aktywnego uczestnictwa. Za taką postawą ideologiczną kryje się cała seria negatywnych skojarzeń z problematyką ubóstwa, z którymi musimy nieustannie walczyć i które należy demistyfikować. Właśnie dlatego obalanie społecznych stereotypów na temat ubóstwa i wykluczenia społecznego od samego początku było i nadal pozostaje głównym priorytetem przyświecającym wszelkim działaniom realizowanym przez Rady Obywatelskie.

EAPN Portugal nadal będzie wspierać ideę aktywnego uczestnictwa wszystkich obywateli w życiu społecznym, ponieważ walka z ubóstwem dotyczy każdego z nas! Mamy nadzieję, że taki przykład idei uczestnictwa stanie się motywacją dla wzmocnienia partnerstw krajowych, międzynarodowych, publicznych i prywatnych. Jedynie tworząc prawdziwą sieć współpracy, możemy przyczynić się do zwiększenia poziomu sprawiedliwości w społeczeństwie, w którym aktywne uczestnictwo obywateli wygeneruje autentyczną zmianę!